

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE SOCIOLOGIE**

REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT

**PĂSTORITUL ÎN TRANSILVANIA
STUDIU MONOGRAFIC ÎN ABORDARE
CALITATIVISTĂ**

**Conducător științific
Prof. univ. dr. TRAIAN VEDINAȘ**

**Drd. URECHE (OLARI)
DANIELA CRISTINA**

**CLUJ-NAPOCA
2017**

Introducere. Opțiunea Socioantropologică.....	4
I. REPERE TEORETICE.....	7
Diversitate și identitate în sociologia monografică.....	8
Sociologia pastorală și stâna Drăgușului.....	11
Sensuri sociale în „Rostirea românească”.....	18
Sociologia limbii și familiile de cuvinte	22
De la sociolingvistică la sociologia cunoașterii	26
II. PROFILURILE METODELOR CALITATIVE	29
Observația participativă în sociologia monografică.....	30
Documentele folclorice. Documente sociale.....	34
Alte metode calitative. În conexiune	38
III. PĂSTORITUL. VIZIUNEA INTERDISCIPLINARĂ	42
Interconexiuni științifice	43
Monografiile satelor și păstoritul	45
Păstoritul în monografii etnologice și etnografice	52
Reprezentări sociale în folclorul pastoral.....	57
Organizarea turmei în istorioare orale	76
IV. STUDIU DE CAZ. PĂSTORITUL ÎN MOCIU	88
Mociu în cercetări sociale recente.....	89
Reguli pentru prelucrări calitativiste.....	94
Prelucrări calitativiste. Sintagme și grupuri tematice.....	96
„Enunțuri de relief”. de la tradițional spre modern.....	118
Creșterea și descreșterea turmelor.....	122
Modernizarea vieții pastorale.....	124
V. POVEȘTILE VIEȚII. REALITĂȚI ȘI SEMNE.....	130
Povestea vieții și tipologia interviurilor.....	131
„Povestea laptelui” pe Valea Someșului.....	135
Povestea păstoritului în Ținutul Ilvelor.....	137
„Povestea stânei” din Mociu, Câmpia Transilvaniei.....	149
Semnele din „poveștile vieții”.....	151
Narațiuni. Etnoștiință și multiculturalism.....	154
Concluzii.....	163
Glosar.....	166
VI. ANEXE. INSTRUMENTELE CERCETĂRII.....	170
Anexa 1 Ghid de interviu pentru obiceiurile de peste an.....	171
Anexa 2 Ghid de interviu pentru păstoritul în Mociu.....	172
Anexa 3 Ghiduri de interviu pentru „povestea laptelui”.....	173
Anexa 4 Ghid de interviu pentru „povestea păstoritului” în Ținutul Ilvelor.....	174
Anexa 5 Ghid de interviu pentru „povestea stâniei” în Câmpia Transilvaniei.....	175
VII. BIBLIOGRAFIE.....	176

CUVINTE CHEIE: PĂSTORIT, POVESTEA VIEȚII, INTERVIU, MOCIU, ȚINUTUL ILVELOR, VALEA SOMEȘULUI, SOCIOLOGIA PASTORALĂ, MONOGRAFIE, STÂNĂ, BACI, PĂCURAR, OI, ÎMPREUNAT, CAȘ LAPTE, STÂNĂ, PĂSTOR, TRADIȚIE, PĂȘUNE, MULS

INTRODUCERE

În funcție de regiunile geografice creșterea animalelor îmbracă modalități de viață diferite, generate de specia de animale a căror creștere este specifică unui teritoriu. Istoria consemnează neamul beduinilor crescători de cămile și păstorii nomazi, în Laponia există crescători de reni, iar în alte părți ale lumii au fost domesticate alte specii de animale.

În țările europene dominante au fost și au rămas două tipuri de animale domesticate și crescute: oile și vacile, toate de diferite rase și demult și acum prezente în comunități rurale cărora le dă profilul modului de trai, în moderna economie pastorală, o economie industrializată și în societatea românească după revenirea proprietăților în sânul familiilor și practicarea în gospodăria a creșterii animalelor oi și vaci, ale căror produse se comercializează după regulile economiei de piață în mediul urban, dar și la târgurile tradiționale din spațiul rural.

Păstoritul la români este o îndeletnicire veche, ocupația concentrând în jurul ei creații folclorice, obiecte etnografice ce aparțin civilizației lemnului, credințe, obiceiuri care fac obiectul etnologiei. Prin *Miorița* cultura tradițională românească are dimensiune mitologică, această capodoperă folclorică fascinand inteligența românească de la descoperirea baladei în secolul al XIX-lea în Țara Vrancei.

Privit atât ca ocupație economică, dar și ca tezaur cultural, păstoritul în societatea românească tradițională reprezintă un „fapt social total” în sensul definirii acestui concept de Marcel Mauss în *Eseu despre dar*.

Păstoritul este astfel purtător atât de valori materiale, cât și de valori spirituale, iar abordarea lui științifică nu se poate face unilateral, ci pe ambele coordonate: ocupațională și culturală, iar perspectiva nu poate fi decât una socioantropologică, asigurând și un orizont interdisciplinar al demersului, în întregul lui.

În cadrul sociologiei monografice, a școlii sociologice de la București, prin cercetări de teren, dar și prin sinteze, s-a impus o sociologie pastorală înțeleasă ca și o componentă a sociologiei rurale.

În aceeași școală științifică creată de Dimitrie Gusti și reprezentată de Mircea Vulcănescu, Henri H. Stahl, Traian Herseni, Anton Golopenția s-au practicat însă și etnografia și etnologia, pe care astăzi le înțelegem ca subdomenii ale antropologiei culturale, disciplină bine reprezentată în ultimele decenii, atât în învățământul universitar, cât și în mediul academic, prin lucrări importante ce promovează antropologia culturală în sensul ei științific de „studiu al omului”, cum spun antropologii americani, fondatorii antropologiei ca știință.

Din punct de vedere sociologic analizele noastre nu se vor opri numai la oferta sociologiei pastorale, ci datorită faptului că obiectele etnografice, numele lor, creațiile folclorice și obiceiurile din jurul păstoritului conțin în limbajul lor specific numeroase semnificații sociale, vom apela la sociolingvistică, mai puțin vizibilă în spațiul academic românesc, deși unul dintre promotorii ei a fost Eugen Coșeriu, un lingvist european de origine română.

Partea de antropologie culturală: limbaj etnografic, limbaj folcloric și limbaj etnologic va fi explorată de fapt punând în valoare cât mai expresivă termeni cheie din sociolingvistică în corelații cu sensurile sociale prezente în bogatul patrimoniu etnografic, folcloric și etnologic al vieții pastorale românești ce este și istorie socială, precum și purtătoare a unei filosofii sociale, pe care sociolingvistica o poate explora cu folos științific pentru cercetarea a ceea ce se poate numi tezaurul civilizației tradiționale românești.

Această opțiune pentru socioantropologie se va manifesta atât la nivel teoretic, prin coordonatele deja expuse, dar și la nivel metodologic. Astfel, datorită faptului că baza de date ce susține demersul nostru este alcătuită în principal din documente lingvistice am utilizat cu precădere metodologia calitativistă, atât la culegere, cât și la prelucrare. De fapt, această prioritate a calitativismului este determinată de conținutul documentelor, întrucât atât documentele pastorale, obținute prin interviuri, cât și documentele etnologice decupate din colecții realizate de etnografi, etnologi, etnomuzicologi și folcloriști, conțin nu întotdeauna în proporții egale sensuri sociale și semnificații antropologice. Această dublă semnificație, sociologică și antropologică a documentelor pastorale și documentelor etnologice legate de păstorit sunt un produs al satului, al unei comunități cu un mod de viață ce reprezintă o mentalitate colectivă ce se menține în canoanele tradiției, iar actorii sociali, gospodari și păstori, chiar dacă acționează individual, se manifestă tot în regulile vieții comunitare, chiar dacă aceasta a acumulat modernizare și modernitate. Păstoritul așa cum se mai practică și astăzi în sate românești are în comportamentul actorilor sociali ce îl alcătuiesc un tip de comportament modern care nu respinge tradiția, dimpotrivă, o integrează modernizării, fie și numai prin aceea că în mediul urban produsele păstoritului tradițional sunt considerate hrană ecologică, datorită faptului că pășunile nu mai sunt tratate chimic, iar o dată cu iarba oile pasc și plante medicinale, plante ce se regăsesc uscate și în fânul pentru iernatul oilor.

Indiferent că e vorba de documente obținute prin instrumente metodologice calitativiste sau de documente etnografice, etnologice și folclorice, analizele pe care le vom oferi reprezintă accentuarea profundă a dimensiunii cognitive a sociologiei, dimensiune proiectată asupra unei ocupații relevantă de documente atât în variante tradiționale, cât și moderne pe o cale pe care o numim de la sociologia stâniei la apariția fermei pastorale, ce ne propune pentru viitor o sociologie a fermei pastorale care să contureze și o modernizare a vieții rurale, în sânul unei ocupații milenare.

Obiectivul principal al cercetării noastre este de cunoaștere științifică a „faptelor vieții” pastorale. Analizele le vom face atât pe surse livrești, dar și obținute prin interviuri și povestea vieții. Atât unele, cât și altele reprezintă pentru noi „documente sociale”, întruchipate unele în etnografic și folcloric, păstoritul fiind deopotrivă o realitate de muncă și trudă, dar și o formă specifică de cultură și de civilizație.

Răspunsurile pe care le vom primi despre „împreunatul oilor”, despre configurarea păstoritului în Mociu, poveștile vieții aparțin unor *locuitori*, unor actori sociali care „vorbesc” despre păstorit, despre desfășurarea unor aspecte și dimensiuni pragmatice, despre cea de a doua ocupație a unor rurali, prima ocupație fiind agricultura.

Cuvintele acestor actori sociali înțelese ca semne ale socialului configurează de fapt realități, sensuri sociale ce conduc spre cunoașterea modului de viață pastoral, producând o interacțiune între sociolingvistică și sociologie pastorală, potențând un discurs care aparține științific și sociologiei cunoașterii. Se va contura astfel un demers cognitiv ce va „revela importanța contextului social în utilizarea limbii”.¹ Contextul social relevat de limbajul pastoral va fi cel al diversității vieții pastorale, atât în plan individual, cât și în orizontul comunității.

1 Aaron V. Cicourel, *La sociologie cognitive*, Presses Universitaires de France, Paris, 1979, p. 99.

Lucrarea de față este structurată în șase capitole, **primul capitol** reprezentând un cadru teoretic care stă la baza construcției acestei lucrări.

Teoria sociologică în care se încadrează tema cercetată este monografia sociologică teoretizată și aplicată de Dimitrie Gusti și discipolii săi și identificată din punct de vedere istoric cu Școala sociologică de la București ce a reprezentat impunerea sociologiei românești atât ca cercetare de teren, cât și ca sinteze sociologice. Potrivit autorului Dimitrie Gusti monografia sociologică este „o *metodă universală*, în sensul că se poate aplica oricărei unități sociale, nu numai satului, și că se poate aplica realităților de pretutindeni, atât de la noi din țară, cât și în studiul altor fenomene sociale de pe glob.”

Viața pastorală a fost cercetată de echipele monografice în campaniile de la Nereju (1927), Fundu-Moldovei (1928) și Drăguș (1929). În *Problemele de sociologie pastorală*, Traian Herseni a inclus în discursul academic nu numai propriile cercetări: observație și transcriere etnografică, dar și a altor coechipieri observatori și cercetători monografiști, după cum însuși a mărturisit:

„Materialul întrebuințat aparține Seminarului de Sociologie al Universității din București și a fost cules în campaniile monografice din 1927, 1928, 1929 și 1932, conduse de d-l prof. D. Gusti. Arătăm la locul cuvenit ce aparține fiecăruia dintre membrii echipelor care s-au ocupat cu cercetarea stânilor”²

„Sociologia pastorală este o sociologie diferențială, alături de sociologia agrară, sociologia muncitorimii, sociologia burghezimii, sociologia cercurilor conducătoare etc., care caută să stabilească trăsăturile specifice ale fiecărui gen de viață sau tip social, spre deosebire de sociologia generală, care urmărește trăsăturile realității sociale în genere, ale societății ca atare. Sociologia pastorală se ocupă deci de viața pastorală în ce are ea specific și nu capătă înțeles deplin decât prin comparație cu celelalte tipuri sociale.”³

Pentru cunoașterea sociologică a păstoritului ca ocupație, Herseni a schițat un proiect în opt puncte din care reproducem:

- „a) Păstoritul ca îndeletnicire.”
- „b) Vieța în timpul ocupației.”
- „c) Vieța impusă de îndeletnicire.”
- „d) Vieța înlesnită de îndeletnicire.”
- „e) Vieța îngăduită de îndeletnicire.”

„f) Vieța concretă a ciobanilor. Cât se folosesc efectiv ciobanii cercetați de toate înlesnirile îndeletnicirii și cât se sustrag dela regulile ei? Cum trăiesc efectiv? Cum își duc traiul (păzesc oile, le mulg, fac brânză, fac mâncare, mănâncă, povestesc, cântă, joacă, se odihnesc, dorm, se spală etc. – o descriere amănunțită a tuturor acestor acțiuni în măsura în care pot fi observate sau aflate cu exactitate). Cercetarea aceasta nu face inutile pe cele anterioare, pentru că prin acestea aflăm și vieța din trecut a păstorilor și, deductiv, vieța generală a păstorilor, dacă anumite fapte nu pot fi explicate pe altă cale. Interdicția sexuală și practica sexuală nu coincid. Posibilitatea de a cânta în timpul muncii nu coincide cu cântatul efectiv în acest timp, dar posibilitatea poate fi totuși lămuritoare pentru producția de altădată a folclorului și a. m. d.

g) Cadrele vieții păstorești. Măsura în care vieța ciobănească impune o anumită experiență, o anumită structură sufletească și spirituală colectivă, o anumită tradiție, care devin apoi cadre ale vieții pastorale individuale. Spațiul pastoral. Timpul pastoral. Obiceiurile pastorale. Mentalitatea colectivă pastorală. Opinie publică și conformism.

2 Traian Herseni, *Probleme de sociologie pastorală*, Profile Publishing, București, 2002, p. 3.

3 Traian Herseni, *op. cit.*, p. 187.

h) Conștiința socială. În ce măsură există o conștiință de grup, o «conștiință de noi» (cum spun sociologii germani), la păstori? Mândrie de cioban. Dispreț pentru plugari și alte categorii sociale. Conștiința diferențelor de viață, a unei vieți specifice (bucate «ciobănești», trântă «ciobănească», cântec «ciobănesc» .⁴

„Sociologia nu vrea să desființeze nici etnografia, nici folclorul, pentru că aceste discipline și-au dovedit pe deplin rostul, dar nu se mulțumește cu rezultatele lor, pentru că, după cum vom arăta în încheiere, ea este în stare să pună o seamă de probleme în legătură cu aceleași fapte și să le deslege științific, probleme care au rămas până azi neridicate și netratate. Drumul nostru este de colaborare, de aceea sperăm că străduințele noastre vor folosi și altor discipline, după cum noi înșine am folosit de pe urma lor.”⁵

Prin urmare, etnografia, etnologia și folcloristica reprezintă o sursă științifică pentru studiul sociologic al vieții pastorale. Materialele etnografice, etnologice și folcloristice reprezintă astfel pentru sociologia pastorală calitatea de documente sociale.

Într-o ocupație milenară precum păstoritul, un limbaj străvechi s-a statornicit, cristalizat în denumiri organizaționale, în nume de unelte specifice pe care azi le putem numi obiecte etnografice, în toponimice locale, în nume de produse din industria casnică tradițională, în limbajul folclorului pastoral, în ghicitori, cimilituri, proverbe.

În fiecare din acestea există realități sociale, dar și acțiuni sociale încât familia limbajului pastoral, cu interfețele ei, ne poate oferi ce a însemnat și mai înseamnă și astăzi a munci, a meșteșugi, a gândi, a crea într-o ocupație ce a însoțit viața țaranului român într-un parcurs cu urme dacice, semnificații romane, împrumuturi din slavă și maghiară. Suntem astfel în fața unui proces complex de aculturație, ceea ce dă limbajului pastoral, din punct de vedere cognitiv, un aspect multicultural în care putem citi o dinamică istorică, o mișcare a grupurilor pastorale ce în trecut s-au bucurat de o mobilitate specifică din care sociologia monografică, în varianta cercetării fenomenului urbanizării a rămas cu „drumul oilor”⁶, identificabil și astăzi, din Mărginimea Sibiului până în Balta Dunării. Pentru noi analiza semnificațiilor sociale din familia limbajului pastoral se va contura ca un drum al cunoașterii, al cunoașterii sociologice devenită sociologia cunoașterii.

În al doilea capitol dorim să facem un profil al metodelor calitative de care am făcut uz în lucrarea de față

Observația directă și rezultatele ei au alcătuit prin formulare, notițele monografiștilor, adevărate dosare ale campaniilor monografice, unele din ele aflătoare astăzi neprelucrate în arhiva Muzeului Satului. Un astfel de dosar s-a alcătuit din „formulare asupra alimentației” supravegheate în campanii de dr. Mitu Georgescu. Acesta a și prelucrat un astfel de formular în care a fost notată alimentația zilnică, pe o săptămână, în vara anului 1938, a unui membru din familia Spulber, familie pastorală din Țara Vrancei.

Observația participativă, observația directă practică în școala monografică l-au coordonat pe Traian Herseni să înțeleagă folclorul ca fenomen social în cadrul vieții satului și în particular în viața pastorală. Echipele de specialiști pe diverse domenii au stat în satele cercetate câte o lună de zile, iar principalul mod de comunicare cu sătenii au fost întrebările, conversațiile, dialogurile generate de observații pentru care specialiștii au cerut mereu lămuriri.

4 *Ibidem*, p. 196-197.

5 Traian Herseni, *op. cit.*, p. 203.

6 Aculin Cazacu, Stela Cernea, Septimiu Chelcea, *Procesul de urbanizare în România. Zona Slatina-Olt*, București, Editura Academiei, 1970, p. 20.

În varianta *ghidului de interviu* întrebările au conexiuni atât cu studiul de caz, cât și cu poveștile vieții. Acest aspect îl vom analiza prin sintagma „tipologia interviurilor” în partea teoretică a capitolului cu poveștile vieții. Deocamdată precizăm că ghidurile de interviu pe care le înfățișăm în anexe (vezi anexa 1, 2, 3, 4) au fost elaborate prin prisma a ceea ce sociologic numim „interviu semistrukturat”, a cărui definiție o și reproducem, întrucât se face și diferența dintre „chestionar” (întrebări închise) și „interviu” (întrebări deschise):

„Dacă în cazul interviului structurat, al anchetei orale, întrebările și ordinea lor sunt dinainte stabilite, în *interviul semistrukturat* prestabilite sunt doar temele în jurul cărora se va purta discuția. Așa se face că operatorul va pleca pe teren cu un *ghid de interviu* și nu cu un instrument elaborat în detaliu (chestionar). Aceasta nu înseamnă, desigur, că sarcina intervievatorului va fi mai ușoară decât cea a operatorului de anchetă, ci, dimpotrivă, nu este deloc simplu să obții răspunsuri consistente la întrebările deschise și, cu atât mai mult, doar la punerea unor teme în discuție. E nevoie de multă iscusință (intelență, abilități empatice, experiență) din partea celui ce conduce un interviu pentru a ajunge la date relevante. Ghidurile de interviu cunosc o mare varietate de forme, începând de la unele ce cuprind doar câteva teme mai generale, până la altele cu o listă lungă de subiecte și întrebări specifice.”⁷

În unele lucrări ce prezintă doar studiul de caz există și paragrafe care înfățișează tipurile de întrebări specifice acestei metode cu un spectru bogat în cercetările sociologice moderne. Aceste tipuri de întrebări se cheamă *forme* definite prin particularități gramaticale specifice. Să identificăm aceste particularități:

Interviurile pentru studiul de caz sunt „conversații ghidate”, iar în timpul acestor conversații autorul trebuie să fie concentrat inclusiv pe diferența semnificațiilor genului de întrebări, întrucât acestea reprezintă ghidul intelectual al direcției cercetării. Aceste diferențieri pe care le reținem sunt de fapt o poartă deschisă de calitativism către sociolingvistică, deschidere ce provoacă constant semnificațiile sociale în cuvintele din formularea întrebărilor.

„În comunitățile tradiționale, poveștile jucau un rol central în viața oamenilor. Elementele perene ale vieții erau transmise prin intermediul povestirilor. Povestirile spuse din generație în generație transmiteau valori durabile și învățăminte despre viețile trăite profund. Povestirile tradiționale au urmat un pattern etern și universal. Acest pattern are multe versiuni și poate fi reprezentat ca naștere-moarte-renaștere, separare-inițiere-rezoluție. Este un fel de schiță sau formă inițială, în cadrul căreia povestea comunică un echilibru existent între niște forțe opuse. Patternul constituie de fapt baza intrigii poveștii și nu doar îl ajută pe narator să-și amintească elementele povestirii, ci menține și relatarea pe cursul dorit. Patternul de bază al conflictului urmat de pace sau al crizei urmate de victorie este un mijloc prin care poveștile ne amintesc continuu că dificultățile pot fi depășite.”⁸

Poveștile vieții pe care le vom prezenta noi din lumea pastorală românească se înscriu într-un astfel de pattern.

Al treilea capitol oferă cititorului o viziune asupra păstoritului astfel, viața pastorală conține în debutul și desfășurarea ei atât obiceiuri economice, cât și valori culturale exprimate prin meșteșuguri artistice și creații folclorice – acestea cu funcție organică, socială și simbolică pentru comunitățile tradiționale.

În meșteșuguri se întâlnește o conexiune între economic și artistic, iar etnografia ce descrie produsele acestor meșteșuguri reprezintă un suport științific pentru sociologie, cum tot un suport științific oferă și folcloristica pentru analiza sociologică a ceea ce este social în creație.

7 Petru Iluț, *Abordarea calitativă a socioumanului*, Polirom, Iași, 1997, p. 87.

8 Robert Atkinson, *Povestea vieții. Interviul*, Polirom, Iași, 2006, p. 9.

Împreunatul oilor este un obicei economic, dar în unele comunități a fost și mai este însoțit de rituri și simboluri în ceea ce etnologia actuală numește „mitologia țărănească”.⁹ Pe această cale, în ciclul obiceiurilor de peste an ocupații agrare au întreținut rituri agrare, păstoritul a fost însoțit de rituri pastorale, unele obiceiuri, precum colindatul de Crăciun, sunt dominate atât de rituri pastorale, cât și de rituri agrare. În această perspectivă *Miorița* ajunsă în Transilvania colind reprezintă o concepție despre lumi, un *Weltanschauung* „al străvechii lumi pastorale românești”.¹⁰

Deși, Romulus Vuia în *Tipuri de păstorit la români* (1964) plasează Câmpia Transilvaniei în păstoritul „local”,¹¹ eruditul etnograf nu a tratat într-un paragraf special păstoritul din această microregiune, cum a realizat pentru Munții Apuseni, Munții Rodnei, Banat, dar și pentru Țara Oltului, Țara Hațegului și Țara Vrancei, fapt pentru care revenim la Herseni. Acesta în lucrarea la care am făcut deja referințe: *Probleme de sociologie pastorală* descrie un tip de păstorit specific Câmpiei Transilvaniei, pe care-l reproducem fiind definitiv pentru studiul nostru de caz: păstoritul în Mociu. Herseni a oferit patru tipuri de păstorit din care primul se înscrie în profilul cercetării noastre și prin aceea că sociologul a identificat și subtipuri de păstorit. O să facem referire doar la primul tip de păstorit, determinant pentru lucrarea de față:

“ Sate de agricultori, cu un număr restrâns de oi pe care le pasc pe teritoriul comunei, la fel cu vitele mari. Faptul e realizat cu ușurință în locurile deluroase și în satele de munte. Tipul acesta, pe care îl putem numi păstorit sedentar, prezintă două variante mai frecvente. 1. Păstorit fără stână, în care caz, oile fiind puține, se duc seara acasă și deci intră ca un element oarecare în gospodăria țărănească obișnuită. Am întâlnit felul acesta de păstorit la unii din locuitorii satului Măguri din Munții Apuseni. 2. Păstorit cu stână pe hotarul satului. Oile aparținând locuitorului satului, dorm la câmp și construiesc o gospodărie aparte, ca la munte. Felul acesta de stână l-am întâlnit atât la Măguri, cât și la Cornova în Basarabia.”¹²

Din această tipologie reținem faptul că subtipurile de păstorit „fără stână” și „cu stână” se practică ușor „în locurile deluroase și în satele de munte”, locuri și sate ce aparțin întregului spațiu rural al Transilvaniei.

Pentru civilizația rurală tradițională, în esență pentru viața comunitară din această civilizație alcătuirea turmelor, începutul anului pastoral a primit aspectul sărbătoresc datorită rolului său economic pentru familiile și gospodăriile ce și-au asumat practicarea creșterii oilor. Această ocupație complementară agriculturii a avut o anumită funcționalitate în comunități întrucât a dezvoltat și alte ocupații pe care le găsim descrise cu mult profesionalism în monografiile etnografice cu o deschidere spre ceea ce astăzi numim turism rural.

În funcție nu numai de zona descrisă etnografic, ci în strânsă legătură cu afinitățile autorilor, aceste monografii cu scopuri turistice dedică mai multe sau mai puține pagini păstoritului și celorlalte activități derivate din practicarea lui.

9 Traian Vedinaș, *Cununeaua Soarelui. Mireasa Grâului. Mitologie țărănească și filosofie emblematică*, Caiete Silvane, Tradiții clujene, Zalău, Cluj-Napoca, 2016, pp. 9-11.

10 *Ibidem*, p. 157.

11 Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la Români*, Editura Academiei, 1964, p.16.

12 Traian Herseni, *Probleme de sociologie pastorală*, p. 161.

Al patrulea capitol are în prim plan comuna Mociu, iar studiu de caz efectuat aici surprinde o realitate microsocioală bine determinată de structurarea ghidului de interviu, din ale cărui întrebări au ieșit răspunsuri pe care le-am grupat tematic.

Ghidul de interviu pe care l-am aplicat a avut 18 enunțuri interogative și tot atâtea răspunsuri în 15 variante. (Vezi Anexa 2.) Cele 15 variante de răspunsuri le-am grupat în următoarele teme:

1. Daruri și cumpărături. Creșterea turmei și rândul la lapte;
2. Timp și spațiu. Vara și iarna;
3. Economie de târg și economie de subzistență;
4. Receptarea noii politici agrare.

Astfel grupate, răspunsurile se alcătuiesc într-un univers microsocioal care relevă funcționarea vieții pastorale din care rezultă că păstoritul este o afacere de familie, chiar dacă primele oi sunt primite în dar de la rude apropiate sau cumpărate.

Din punctul de vedere al timpului, viața turmei funcționează diferit în cele două anotimpuri ale întreținerii turmei. Aici noțiunile „vară” și „iarnă” nu se suprapun peste ce se înțelege în mod cotidian prin iarnă și vară.

Proprietarii de oi, ciobanii și gospodarii înțeleg prin vară pășunatul și prelucrarea laptelui. Pășunatul funcționează în partea a doua a primăverii – mai-iunie –, în toate cele trei luni de vară – iulie-august-septembrie – și în prima lună din toamnă: octombrie.

Iernatul, prin care oierii din câmpie înțeleg hrănirea în gospodărie a oilor în lunile de toamnă: noiembrie și decembrie, toată iarna calendaristică: ianuarie, februarie și martie și în prima lună de primăvară: aprilie.

Pășunatul și iernatul se deosebesc și spațial. Pășunatul are loc pe dealuri și văi, cu turma în mișcare între pășune și stână, iar iernatul într-un adăpost în cadrul gospodăriei.

Economic produsele obținute din lapte se vând la Mociu în târgul săptămânal – economie de târg – sau se consumă în familie – economie de subzistență.

Politica agrară venită dinspre spațiul european este receptată cu prudență și precauție, dar și ca un fapt de schimbare în viața pastorală.

Turma alcătuită de mai mulți proprietari de oi practică o economie tradițională de subzistență sau de semisubzistență, în sensul că produsele sunt utilizate pentru consumul familial și uneori vândute la târgurile tradiționale. Fermierul cu 80-100 de oi, poate și mai multe, este un agent economic ce își privește activitatea economică prin turma proprie ca pe o afacere ce-i aduce profit, ceea ce nu este cazul turmașilor tradiționali.

Așadar, păstoritul, cum vom mai sublinia, este încă tradițional și modern, datorită faptului că majoritatea gospodăriilor rurale fiind mici și mici-mijlocii dețin proprietăți care se integrează tradițional în economia de subzistență, economie rurală fără profit.

În studiul de caz „enunțurile de relief” pentru pășunat vara plasează oieritul în tradiție, iar adăposturile de iarnă numite „saivane” și hrănirea oilor cu „grosiere” argumentează o modernizare a ocupației și o schimbare de perspectivă dinspre tradițional spre modern în mentalitatea rurală.

În interviurile ce alcătuiesc partea consistentă a acestui studiu de caz respondenții mai tineri își înmulțeau numărul de oi, în ritmuri diferite de la un proprietar la altul, unii dintre ei mai vârstnici mărturisind că nu vor să-și mai crească numărul de oi. Așadar, creșterea oilor debutează diferențiat de la un proprietar la altul. De la an la an, fiecare mai cumpără sau mai vinde, încât turmele cresc inegal.

Prin vânzarea produselor proprietarii de oi, unii dintre ei, devin și comercianți, iar fenomenul comercializării conduce spre profit, pe care promotorii acestuia îl investesc. Vehicularea de către proprietari a conceptului economic de investiție reprezintă o schimbare, o modernizare a mentalităților prin asumarea ideii de capital comercial, cel care aduce profit, iar profitul se cere investit. După „împreunat” mieii se vând sau se sacrifică pentru consum propriu.

Laptele și produsele din prelucrarea laptelui se vând de la începutul verii pastorale până la încheierea ei. Cei care vând lapte sunt puțini – „Îl duc la lăptărie”, a precizat un proprietar, iar altul a rostit: „Laptele îl dau fratelui, îmi dă bani pe el”. Produsele, ca și urda și zărul, se vând „la târgul din sat”, la „târgul din comună”, „le comercializează târgul din comună”, la „un om care vine de la Cluj”. Cei cu oi mai puține nu vând nici miei, nici produse, destinația acestora fiind consumul propriu. Banii obținuți din vânzări, adică variabilul profit obținut este investit: „investesc în gospodărie”.

În perioada de primăvară 2007, proprietarii de oi primiseră de la stat „20 de lei” pe cap de ovină și așteptau să primească subvenții și pentru agricultură. Acel an 2007 a fost și debutul integrării. Reglementările acestui proces, cunoscute de unii mai puțin, de alții mai mult, au fost receptate critic, în propoziții care astăzi confirmă adevărul că integrarea europeană s-a desfășurat prin negocieri „în genunchi”, clasa politică românească neavând o politică proprie pentru procesul dificil și greu pentru o societate ce a învățat din mers, cu multe disfuncționalități, ce înseamnă economie de piață.

Deși sunt doar două răspunsuri critice la adresa administrației locale, este limpede că acestea nu sunt întâmplătoare, ci conțin o experiență și un pragmatism ca atitudine critică față de competențele și incompetențele primăriilor și consiliilor locale cu privire la promovarea potențialului economic local pentru dezvoltare durabilă gospodărească și comunitară.

Asocierea poate fi respinsă sau acceptată, dar este cert că viața pastorală și tradițională și modernă a funcționat prin asociere, în cadrul împreunării, a programării rândului la lapte pe principiul proprietății ca axă economică a dezvoltării și durabilității acesteia.

Capitolul cinci surprinde cele trei povești ale vieții – de pe Valea Someșului, din Ținutul Ilvelor și din Câmpia Transilvaniei, dar și o tipologie a interviurilor aplicate în teren. Istorisirile prezente aici sunt dominant pragmatice, prezentând o viziune bine personalizată ocupațional prin descrieri diferențiate a unor culoare de practică pastorală, cum ar fi prelucrarea tradițională a laptelui, profilul ocupației de „păstor”, „păcurar”, „cioban”, desfășurarea activităților specifice la o stână.

Niciuna din aceste activități nu se poate practica fără ca actorul social implicat să nu știe ce are de făcut. Are nevoie de o anumită știință care în sociologie și antropologie se numește etnoștiință, definită în dicționare prin comparație cu etnologia. Avem astfel trei povești din trei zone diferite

Cele trei povești se diferențiază prin stil, particularități lingvistice și specificații locale. Important este că așa cum se poate vedea în anexe, pentru obținerea lor am obținut ghiduri diferențiate. În cazul celor doi bărbați diferențierea a fost generată de faptul că ne-am documentat despre participarea lor la viața pastorală înainte de aplicarea ghidurilor de interviu. În acest sens precizăm că este vorba de interviuri personalizate, diferite de cele standard utilizate aceleași pentru împreunat în cadrul obiceiurilor de peste an.

În esență interviurile ce provoacă povestea vieții se înscriu în clasa interviurilor nestructurate, întrucât putem afirma că fiecare poveste a vieții are un tip specific de interviu, încât avem tot atâtea tipuri de interviuri câte povești ale vieții sunt cuprinse în cercetare.

Cele trei povești nu sunt egale între ele nici ca număr de cuvinte, nici ca propoziții, nici ca fraze și se deosebesc esențial prin stilul narativ. „Povestea laptelui” este o narațiune a detaliilor în care laptele primește o strălucire epică prin truda ce-l înconjoară și bucuria de a-l avea și de a-l prețui ca pe un component viu al vieții sociale în care mai ales verbele, acțiunile, faptele unesc durabil natura unui loc, viețuirea oilor și grija oamenilor pentru viața acestora. De fapt, viața oilor și viața oamenilor se împletesc existențial, zi și noapte, fie vară, fie iarnă. Această împletire existențială este esența păstoritului, esență care ni se comunică în specificități locale, după mesajul proverbului: „omul sfințește locul”.

Semnele din poveștile vieții – „obiecte” și „fapte” – sunt de fapt substantive și verbe, iar în desfășurarea vieții dintre turmă și om prioritare sunt verbele, a căror acțiune este pusă în mișcare de actorii sociali participanți cu diferite obligații unii față de alții, în funcție de vârstă și iernatul oilor. Indiferent de aceste perioade, prim-planul îl au verbul „a îngriji” și substantivul „grijă”, pe care le regăsim în tot procesul gospodăresc de creștere a animalelor: boi, vaci, cai, porci, păsări de curte.

Grija pentru animale reprezintă o dimensiune profundă a gospodarilor rurali, mulți dintre ei – chiar din satele Câmpiei Transilvaniei – aveau casele din chirpici și grajdurile din piatră, ceea ce a însemnat în tradiții o prețuire excepțională a vieții animalelor în comparație cu propria viață.

În cele trei povești ale vieții grija apare în grade diferite cu referință, în general, la hrană și aceasta aparține gospodarilor, dar grija cea mare este a păstorului (păcurarului, ciobanului), responsabil în timpul pășunatului nu numai de hrana oilor, ci și de viața lor. În povestea păstoritului din Ținutul Ilvelor grija aceasta mare are două ipostaze: turma să nu fie atacată de lupi și de urși și oile să nu se îmbolnăvească – în cazul îmbolnăvirii de călbează (boală a ficatului), păstorul făcea tratamentul cu „boabe” de la veterinar, iar în cazul bolii numită *olog* – boală dobândită dacă oaia stă prea mult în picioare – tratamentul era aplicat de păcurar cu mijloace tradiționale.

Avantajele majore ale abordării calitativiste a păstoritului s-au concretizat – în discursul nostru – în tipurile de narațiuni generate de interogațiile din ghidurile de interviu ce au provocat gândirea respondenților la formulări pe cât de diferențiate, pe atât de profunde cu privire la realitățile vieții pastorale tradiționale și moderne, în modul de funcționare economică a gospodăriilor rurale, cele care pe lângă agricultură au practicat și mai practică încă oieritul, cu o certă deschidere astăzi spre economia de piață, mai ales în cazul fermelor de ovine, care nu mai practică împreunatul ci doar creșterea oilor pentru profit economic.

Interogația noastră în acest punct de finalizare a unei cercetări de tip calitativist este una cât se poate de necesară. Există o metodă de prelucrare comprehensivă pentru materialele obținute prin investigații de genul celor practicate într-o lucrare de sociologie pastorală susținută de principii ale sociolingvisticii și cu aspirații de contribuții la un subdomeniu precum sociologia cunoașterii.

Unul din tipurile de interviuri pe care l-am identificat în partea de metodologie calitativistă a lucrării noastre este cel numit: „*interviu pentru povestea vieții.*” *Povestea laptelui pe Valea Someșului* a ieșit dintr-un interviu structurat pe obiceiuri transformat ad-hoc în interviu nestructurat prin dezvoltarea interogațiilor desprinse din „Cum se desfășura împreunatul oilor în localitatea dumneavoastră.” A intrat în joc spiritul creativ al operatorului de teren care a dorit să știe mai mult despre prelucrarea laptelui de oaie. Întrebările din ghidul de interviu au decupat astfel din viața unei gospodine doar o parte din munca ei pentru familie, aceea de a asigura hrană pentru ai săi și cu produse obținute din creșterea oilor, mai precis din prelucrarea tradițională a laptelui de oaie.

Studiul s-a axat pe cercetarea distribuirii rolurilor în familii din „zonă de munte”, „zonă de vale”, „zonă deluroasă”, iar modelele de roluri nu depind neapărat de aceste zone, ci de comportamentul bărbaților și femeilor în ce privește activitatea în ferme. Rolurile sunt astfel fie „rigide”, fie „flexibile”, în funcție de opțiunile ocupaționale ale principalilor membri ai familiilor.

Distribuirea rolurilor gender în ocupațiile din fermă, privite în raport cu dezvoltarea rurală nu deține nici o rigiditate absolută, nici o flexibilitate absolută, calea spre dezvoltare fiind decisă de nevoile familiei și de aspirațiile individuale ale actorilor ce le alcătuiesc. Prin prisma celor trei istorioare putem susține că în gospodăria rurală, când prelucrarea laptelui se face în casă ocupația aparține femeilor, iar când aceasta se produce la stână, precum în cazul stânei din Mociu, ocupația aparține bărbaților. Și stâna montană din Poiana Ilvei are pentru preparatul laptelui un bărbat. Acesta este „baciul” stânei.

Verbele care definesc acțiunile din viața pastorală – *a pășuna, a mulge, a măsura, a scrie rândul la lapte, a închea, a strecura și a face cașul* – sunt însoțite de obiecte. De pășunat se leagă palțul sau bota ciobănească, care stă în mâna ciobanului ca obiect de apărare în timpul pășunatului. Mulsul are și el obiectele lui: șuștarul tradițional și găleata modernă, iar măsuratul este practicat cu obiecte diferite în cele trei povești ale vieții – „dețul” pe Valea Someșului, „carâmbul” în Ținutul Ilvelor, cupa și felea în Cîmpia Transilvaniei. Dacă în Domnin, satul de pe Valea Someșului, și în Poiana Ilvei povestea dă mai degrabă referințe despre obiecte, în povestea din Cîmpia Transilvaniei avem detalierea, importantă economic, a actului măsurării, pe care o și reproducem pentru exemplificare:

„1 lapte are 8 litri,
3 cupe sunt 6 litri,
½ lapte sunt 4 litri,
cupa este egală cu 2 litri,
felea este egală cu 1 litru”.

Acțiunile din verbele *a închea, a strecura, a face caș* utilizează pentru a se desăvârși obiecte cu specific local. Ciubărul, strecurătoarea, tifonul pentru a face cașul și tocul, putina pentru a păstra brânza în satele de pe Valea Someșului.

În Ținutul Ilvelor aceste acțiuni intră în atribuția baciului și nu a păcurarului și cum povestea aparține acestuia din urmă – este cea pe care am consemnat-o – avem menționate doar obiectele acțiunilor: bărbânța și budeșca, fără să se accentueze rostul fiecărui obiect în viața de la stână.

În povestea din Cîmpia Transilvaniei, din Mociu, povestitorul a practicat aceste acțiuni. Închegarea se face în ciubăr, strecurarea în pânzătură, iar forma cașului o dă „veșca” prin presare în „saitău”. „Povestașul” din Mociu a comparat păstoritul cu agricultura, socotind „lucrul pământului” mai important.

Ca și **concluzii ale acestui capitol** prezentăm următoarele:

Lucrarea de față este un studiu monografic al cărui model teoretic se află în sociologia monografică, inclusiv în opțiunea pentru metode calitative în cercetarea de teren. Reperul principal este monografia *Probleme de sociologie pastorală* alcătuită de Traian Herseni, pe baza propriilor cercetări, dar și ale altor monografiști participanți la campaniile monografice din Nereju, Fundu Moldovei și Drăguș. Am pus accentul pe stâna Drăgușului, fiind vorba de un sat transilvănean, ca și cele din care am cules materialele.

Am procedat la aplicarea în teren a trei metode de tip calitativ: interviul, studiul de caz și povestea vieții – poziția privilegiată metodologic a fost interviul, constituit printr-o tipologie a ghidurilor de interviu – ce au asigurat conexiunea metodelor calitative. Această conexiune a dus la o diversitate a răspunsurilor și aplicarea analizelor sociologice de sursă hermeneutică și semiotică.

Realitatea cea mai vizibilă a vieții pastorale în mentalitățile rurale o reprezintă organizarea turmei prin împreunat. Este un eveniment comunitar cu funcție economică, receptat însă ca sărbătoare de către proprietarii de oi. În diferite microregiuni el poartă nume specifice: *Sâmbra Oilor* în Țara Oașului, *Ruptul Sterpelor* în Țara Lăpușului, *Cârâmbitul laptelui* în Bucovina, *Măsurișul* în Țara Silvaniei.

Localitățile din care avem răspunsuri sunt în număr de 20 și au beneficiat de analize de conținut prin configurația mesajelor pastorale în specific local.

În numeroase lucrări de metodologie nu găsim modele comprehensive de analiză pentru răspunsuri de tipul celor din studiul nostru de caz, de aceea am construit un model propriu de analiză, întemeiat în principal pe gruparea tematică a răspunsurilor, astfel din cele 15 variante de răspunsuri au rezultat patru grupuri de teme ce acoperă convergent sursele de obținere a oilor de către proprietari. Sursele sunt două: darurile de la rude și cumpărarea din târg.

Numai proprietarii cu oi puține participau la împreunare, unii dintre ei numind aceasta și asociere. Cei cu oi multe își gospodăresc singuri turma, fără participare la asociere, pe care o resping categoric.

Tema următoare a răspunsurilor grupate are în vedere văratul oilor, la pășune și la stână și iernatul în gospodărie, în adăposturi numite saivane. Profitul obținut vara din prelucrarea laptelui este utilizat pentru agricultură, iar iarna produsele obținute din agricultură hrănesc oile. Gospodăriile rurale cercetate sunt gospodării mixte: agrar-pastorale, funcționale în spațiul rural transilvan.

Majoritatea acestor gospodării – cum ne apare următoarea grupare tematică – își comercializează produsele la târgul săptămânal de la Mociu, iar unele cu oi mai puține folosesc produsele pastorale pentru consum propriu. Fermierii cu multe oi exportă mieii în țările arabe, iar preparatele din lapte le plasează și în unități comerciale urbane. Comercializarea de acest gen aduce în prim-plan ferma pastorală, ceea ce înseamnă o modernizare a păstoritului.

Ultimul grup tematic reunește răspunsuri cu privire la reglementările europene pentru domeniul pastoral. Din răspunsuri rezultă o atitudine critică față de acestea, în sensul că le-au înțeles ca proprietari de oi, și nu ca politicieni. Ei nu erau atunci în 2007 împotriva integrării europene, ci critica a fost îndreptată împotriva negociatorilor români, întrucât proprietarii nu numai de oi, ci și de alte animale, n-au fost consultați în problema reglementărilor. Acestea au fost acceptate peste capul lor, adică fără dialoguri între guvern și proprietari.

În cele trei povești, din Domnin pe Valea Someșului, din Poiana Ilvei și a stânei din Mociu, ni se desfășoară aspecte importante ale păstoritului, propunând în principal elemente de etnoștiință ca și repere și coordonate de sociologia cunoașterii pe balansul în mentalități între tradiție și modernitate, mai bine zis prin conturarea coexistenței tradiției și modernității în reprezentările vieții pastorale prin actori sociali specifici acesteia, prin modul lor de a fi atașați și devotați unei ocupații rurale străvechi, cu funcționalitate însă în dezvoltarea durabilă a comunităților rurale.

În finalul poveștilor vieții înțelese ca realități și semne, acțiuni și fapte pastorale, pe temeiul diferenței între „cercetarea sociologică” (ancheta de teren) și „analiza sociologică”, am supus răspunsurile la întrebarea „ce este împreunatul?”, cele obținute în studiul de caz, precum și poveștile vieții unei perspective metodologice de sursă hermeneutică și semiotică și sub semnul sociologiei cunoașterii am identificat textele despre împreunat drept narațiuni sărbătorești; cele din studiul de caz le-am definit ca narațiuni pragmatice, iar poveștile de viață le-am configurat în narațiuni etnoștiințifice, toate discursuri cognitive și comprehensive și repere durabile pentru sociologia cunoașterii. Am analizat și limbajul pastoral și ne-a fost oferit un multiculturalism de dominație, expresie și reprezentativitate romanice.

În capitolul șase sunt prezentate cele trei ghiduri de interviu care au făcut construcția acestei cercetări. Astfel, avem un ghid care a fost folosit cu scopul surprinderii obiceiurilor de peste an; al doilea ghid a stat la baza interviurilor realizate cu 15 crescători de oi din comuna Mociu și ultimul a fost determinant pentru conturarea poveștilor de viață în contextul păstoritului: 1. *povestea laptelui de pe Valea Someșului*, 2. *povestea păstoritului în Ținutul Ilvelor*, 3. *povestea stâniei în Câmpia Transilvaniei*